บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยและงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

1. <u>ยุทธวิธีการส่งเสริมการเกษตร</u>

วนัช (2526) กล่าวว่า ยุทธวิธีส่งเสริมการเกษตรบนที่สูงประกอบด้วย

ก. ต้องทำการศึกษาชุมชน (Community Study) โดยเฉพาะการสำรวจทางสังคมเศรษฐกิจของชุมชนเป้าหมายเสียก่อน เพราะข้อมูลข่อสนเทศที่ได้นั้น จะมาจากการพัฒนาหรือนักส่งเสริมสามารถใช้ประกอบการพิจารณาในด้านการวางแผนพัฒนาแล้ว ยังสามารถใช้เป็นฐานเปรียบเทียบกับข้อมูลภายหลังการพัฒนามาแล้ว นอกจากนี้เพื่อทราบถึงผลงานความก้าวหน้าในโอกาสต่อไป

ข. ความร่วมมือของประชากรเป้าหมาย จะเป็นพื้นฐานที่สำคัญของโครงการพัฒนาทุกสาขาและทุกรูปแบบการที่จะได้รับความร่วมมือในการพัฒนาที่สูงนั้น เป็นที่ยอมรับกันว่า วิธีที่สำคัญคือ การสร้างให้ประชาชนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วม (Participation) กับกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนให้มากที่สุดที่จะมากได้ เริ่มตั้งแต่ให้ประชาชนร่วมกันคิด และเห็นพ้องต้องกันในการกำหนดปัญหาหรือความต้องการของชุมชน ร่วมกำหนดแผนงานและโครงการเพื่อแก้ไขปัญหา หรือสนองความต้องการที่ร่วมกัน ร่วมปฏิบัติการและร่วมประเมินผลในการพัฒนา

ค. การใช้การอภิปรายกลุ่ม (Group discussion) มีบางท่านแนะนำว่าการพัฒนาชนบทรวมทั้งการดำเนินการส่งเสริมใด ๆ นั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกระตุ้นให้ประชากรเป้าหมายมีส่วนร่วมในการอภิปราย แสดงความคิดเห็นหรือซักถามการอภิปรายแม้จะต้องใช้เวลาก็เป็นสิ่งจำเป็น เพราะถ้ายังมีข้อสงสัยอยู่ก็ย่อมทำให้ผู้เกี่ยวข้องไม่มั่นใจในเวลาปฏิบัติงาน การอภิปรายกลุ่มจำเป็นต้องใช้เทคนิควิธีอย่างหนึ่งที่ขาดเสียไม่ได้ และควรใช้กันให้มาก ๆ ในการปรึกษาหารือกับชาวบ้าน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ง. การสร้างกลุ่มสนใจหรือกลุ่มเฉพาะกิจ นับว่าเป็นเทคนิควิธีในการที่จะเปลี่ยนแปลงสังคม จารีตประเพณี ก้นอีกวิธีหนึ่ง บางกลุ่มที่สร้างขึ้นนั้นอาจเป็นการสนับสนุนโดยทางอ้อม ให้งานส่งเสริมเกิดขึ้นหรือดำเนินไปตามเป้าหมายได้กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องเกิดขึ้นตามความเหมาะสมกับความต้องการและสถานะการณ์ในชุมชนด้วย ตัวอย่างของกลุ่มก็คือ กลุ่มสตรี กลุ่มยุวเกษตรกร เป็นต้น เกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มขึ้นนี้มี ข้อควรพิจารณาก็คือ กลุ่มต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นนั้น ควรเชื่อมโยงกับคณะกรรมการหมู่บ้าน นัยหนึ่งคณะกรรมการหมู่บ้านควรมีคณะกรรมการเดียว ส่วนกลุ่มต่าง ๆ นั้นอาจเชื่อมกับกรรมการฝ่ายต่าง ๆ โดยให้กรรมการนั้น ๆ เป็นผู้รับผิดชอบต่อคณะกรรมการหมู่บ้าน

จ. งานพัฒนาหรืองานส่งเสริมจะต้องมุ่งสร้างการช่วยเหลือตนเองหรือพึ่งตนเอง (Self-help หรือ self - reliance) ของประชากรเป้าหมาย นอกจากกระตุ้นให้ช่วยตนเองเวลาแก้ไขปัญหาดังกล่าวมาแล้ว มักมีกิจกรรมบางอย่างที่ผู้เข้าร่วมสัมมนานี้ได้นำเสนอว่าได้ประสบความสำเร็จมาเป็นอย่างดีในบางท้องที่นั่นก็คือ การตั้งกลุ่มออมทรัพย์หรือเครดิต ยูเนียน ขึ้นในหมู่บ้านหากจัดตั้งขึ้นได้ก็เท่ากับว่าหมู่บ้านนั้นมีธนาคารการเงินของตนเองซึ่งบริการโดยตนเอง เพื่อประโยชน์ของสมาชิกในชุมชนของตนเองด้วย เช่น สามารถกู้ยืมไปใช้ในการลงทุน หรือถ้าหากเป็นโครงการใหญ่ ๆ ของส่วนรวมก็อาจใช้กลุ่มออมทรัพย์ หรือธนาคารประจำหมู่บ้านเป็นหลัก ประกอบกับการกู้จากธนาคารพาณิชย์ภายนอกได้

ฉ. ในทางปฏิบัติในการดำเนินงานพัฒนาหรืองานส่งเสริมนั้น บางครั้งเป็นเรื่องที่สั่งการมาจากข้างบน อาจโดยความคิดเห็นของนักส่งเสริมเองเพราะคอยให้ชาวบ้านริเริ่มเองนั้นอาจต้องใช้เวลานาน จะคอยให้ชาวเขาร้องขอเองนั้นคงจะมีโอกาสน้อย งานหรือกิจกรรมบางอย่างจำเป็นต้องนำเข้าไปส่งเสริมหรือแนะนำเข้าไปในชุมชน งานแบบนี้เรียกทั่วไปในปัจจุบันว่า งานประเภท top down ซึ่งเจ้าหน้าที่ส่งเสริมอาจหลีกเลี่ยงไม่ได้ และการดำเนินงานพัฒนาหรืองานส่งเสริมนั้นจำเป็นต้องใช้ทั้งการวางแผนจากข้างล่าง Bottom up โดยประชาชนริเริ่มหรือมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหาหรือความต้องการ และเป็นผู้ตัดสินใจเอง อนึ่งการส่งเสริมเกษตรบนที่สูง ควรมีลักษณะอนุรักษ์ให้มากที่สุด เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมตลอดจนการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวเขาอีกด้วย การส่งเสริมเกษตร เป็นการเลือกทำงานใหม่ ๆ กับชาวไร่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ชาวนา ที่มีทั้งหัวหน้าหรือเกษตรกรตัวอย่าง ปัจจุบันนิยมทำการทดลองกันในไร่นาของเกษตรกรเอง หากดำเนินงานได้ผล มีผู้สนใจ จึงเริ่มวางแผนให้ขยายผลทั่วชุมชนกันต่อไป วิธีการส่งเสริมหรือวิธีการสอนไม่ควรที่จะสอบในชั้นเพราะชาวเขาไม่รู้หนังสือแต่การใช้วิธีการทัศนศึกษา จะเหมาะสมกว่าเพราะ "การเห็นคือการเชื่อ" แต่ถ้าจำเป็นต้องสอบในชั้นควรใช้สื่อการสอนให้มากที่สุด เช่น ภาพนิ่ง ภาพยนต์ โปสเตอร์ หุ่นกระบอก เสียงตามสาย ฯลฯ

ไพบูลย์ (2526) ได้สรุปยุทธวิธีการส่งเสริมเกษตรบนที่สูง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย โดยได้นำยุทธวิธีการส่งเสริมการเกษตรมาใช้ 2 แบบ โดย

1. วิธีการอิงทรัพยากรเป็นหลัก หรือโดยการวางแผนจากเบื้องบนโดยยึดเอาความเห็นของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมหรือ เอาบริการสังคมสงเคราะห์เป็นหลัก วิธีการนี้ใช้ในหมู่บ้านห้วยโป่ง

2. วิธีการอิงประชากรเป็นหลัก หรือโดยการวางแผนจากเบื้องล่าง โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมให้มากที่สุด ให้ชาวเขาแก้ปัญหาของเขาเอง โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความต้องการและการตัดสินใจของชาวเขาเองวิธีการนี้ใช้ในหมู่บ้านห้วยน้ำริน

พฤติกรรมของชาวเขาในหมู่บ้านทดลอง (ห้วยโป่งและห้วยน้ำริน) ได้เปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัด เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านควบคุมการเปลี่ยนทัศนคติของชาวเขาเกี่ยวกับการเกษตรใน 3 หมู่บ้าน ใกล้เคียงกันมากนั่นคือเขามีการเปลี่ยนทัศนคติจากในแง่ "ไม่ดี" ไปเป็น "แง่ดี" ในแง่ของการยอมรับเกษตรกรในหมู่บ้านควบคุมไม่เคยรู้จักยาฆ่าแมลง การตอนและการทาบกิ่งไม้ผลและการตอนสัตว์เลย การเปลี่ยนพฤติกรรมของเกษตรกรเป็นหลักฐานของความสำเร็จในกิจกรรมการให้การศึกษาหรือการส่งเสริม

ไพบูลย์ (2528) แบ่งยุทธวิธีการส่งเสริมออกเป็น 2 แบบ

1. วิธีการใช้ตามทันสมัยหรือการแพร่กระจายความรู้ (Diffusion) วิธีการนี้คือเอาประชาชนเป็นวัตถุ (object) ในการพัฒนา ดังนั้นนักพัฒนาจึงยึดเอาทฤษฎีการยอมรับหรือการส่งทอดวิชาการ ความรู้ (adoption & diffusion) เมื่อทฤษฎีแพร่กระจาย (หรือถ่ายทอดเทคโนโลยี) แล้ว ก็พยายามใช้การสื่อสาร กล่าวคือ พยายามทำให้ประชาชนเชื่อตามหรือทำตาม ความรู้ที่เผยแพร่ พูดง่าย ๆ เป็นการหยิบยื่นหรือการยัดเยียดความรู้ให้ประชาชนนั่นเอง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

2. วิธีการให้ประชาชนมีส่วนร่วม วิธีนี้คือว่าประชาชนเป็นตัวพัฒนา หรือเป็นประธาน (subject) วิธีการนี้จึงใช้วิธีการสร้างมโนธรรมสำนึก (conscientization) การสร้างมโนธรรมสำนึก เป็นการศึกษาผู้ใหญ่ คือ พยายามเปิดโอกาสให้ประชาชนมีโอกาสช่วยเหลือตนเอง โดยให้ประชาชนมีการเสวนา (dialogue) กันได้มากที่สุด เพราะแนวความคิดนี้จะแตกต่างจากระบบการศึกษาในปัจจุบัน ซึ่งเป็นเสมือนระบบฝากธนาคาร ผู้สอนจะเป็นผู้กระทำฝ่ายเดียว ไม่ว่าจะเป็นการสอน คิด พูด กำหนด กฎเกณฑ์ ผู้เรียนจะเป็นผู้ถูกกระทำต้องปฏิบัติตามผู้สอนทุกอย่าง การสร้างมโนธรรมสำนึก จะมีการใช้การเสวนาเป็นหลัก โดยให้ผู้เขียนหยุดจากภาวะเงียบงัน ด้วยมีความเชื่อที่ว่า "คนไม่ได้ถูกสร้างขึ้นมาด้วยความเงียบ แต่สร้างขึ้นด้วยคำพูด ด้านการงานและการกระทำ"

2. วิธีการส่งเสริมการเกษตร (Methods of Agricultural Extension)

บุญสม (2529) และทำนอง (2527) อ้างโดย ปัญญา 2525 ได้จำแนกวิธีการส่งเสริมการเกษตรไว้ดังนี้

วิธีการ (Methods) ของการส่งเสริมการเกษตรก็คือวิธีที่เราจะนำความรู้ไปถ่ายทอด (Transfer) เพื่อพัฒนาให้แก่บุคคลและกลุ่มเป้าหมาย ที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมาย หรือจะเรียกอีกนัยหนึ่งว่าเป็นการนำความรู้ให้เข้าไปสู่ (approach) บุคคลเป้าหมายอย่างไรนั่นเอง ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. ประเภทยึดเอาวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมเป็นหลัก
2. ประเภทยึดเอาชนิดผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่จะเข้าไปติดต่อนำการเปลี่ยนแปลงเป็นหลัก
3. ประเภทยึดเอาจำนวนบุคคลที่เป็นเป้าหมายเป็นหลัก

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

1. ประเภทยึดเอาวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมเป็นหลัก (Based on Objectives)

ในการส่งเสริมเจ้าหน้าที่ส่งเสริมอาจใช้วิธีใดวิธีหนึ่งในการเข้าถึงปัญหาในการส่งเสริม (Ways of extension approach) ตามความเหมาะสม

1.1 Single-purpose approach เป็นวิธีการส่งเสริมโดยการเข้าถึงแบบมีจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์แต่เพียงอย่างเดียว เช่นการส่งเสริมให้มีการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวที่กรมวิชาการเกษตรแนะนำ หรือการส่งเสริมให้ทำปุ๋ยหมักเพื่อนำไปใช้ในไร่นา เป็นต้น การเข้าถึงแบบนี้เป็นวิธีการปรับปรุงหรือส่งเสริมเรื่องใดเรื่องหนึ่งในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น

1.2 Commodity approach เป็นวิธีการส่งเสริมโดยการเข้าถึงในวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมการผลิตอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ และนำเอาทรัพยากร และปัจจัยที่มีอยู่มาใช้อย่างเต็มที่เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยากำจัดศัตรูพืช วิธีการปฏิบัติในการผลิต บุคคลากรในสาขาวิชาต่าง ๆ เป็นต้น การเข้าถึงโดยวิธีนี้จะยึดชนิดของการผลิตในแต่ละท้องถิ่นเป็นหลัก เช่นยาพารา ข้าว ข้าวโพด ไม้ผลชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

1.3 Farm and home approach เป็นวิธีการส่งเสริมโดยการเข้าถึงวัตถุประสงค์ให้เกษตรกรรู้จักการจัดการไร่นา และบ้านเรือนของตนเพื่อก่อให้เกิดรายได้มากที่สุดของครอบครัว ซึ่งได้แก่การเปลี่ยนแปลงระบบการปลูกพืช (Cropping system) ที่กระทำอยู่ในปัจจุบัน เป็นระบบใหม่ ๆ เช่นการปลูกพืชเศรษฐกิจแบบ Multiple cropping การใช้ปุ๋ยใช้ยาปราบศัตรูพืชที่เหมาะสมถูกต้อง การใช้เครื่องมือในการผลิตที่เหมาะสมกับท้องถิ่น และสภาพการณ์ มีการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งสามารถนำผลผลิตของพืชบางอย่างมาใช้เป็นอาหาร การจัดระบบการเกษตรที่เป็นวงจร ที่สนับสนุนกันรวมทั้งการปฏิบัติเรื่องการตลาดให้ดีขึ้น

1.4 Area approach เป็นวิธีการส่งเสริมท้องที่ใดท้องที่หนึ่งโดยเฉพาะ เช่นการส่งเสริมแนะนำให้เกษตรกรในท้องถิ่นนั้นปลูกพืชชนิดใดชนิดหนึ่ง หรือพันธุ์ใดพันธุ์หนึ่งโดยเฉพาะ โดยที่ทดสอบจนแน่ใจแล้วว่าพืชพันธุ์นั้นเหมาะสมกับท้องถิ่นมาก จะเป็นประโยชน์ในเรื่องการจัดหาตลาด การรักษาพันธุ์ให้บริสุทธิ์

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

2. ประเภทยึดเอาผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นหลัก (Based on Change Agent)

วิธีการส่งเสริมหรือการเข้าถึงเกษตรกรโดยยึดเอาผู้นำการเปลี่ยนแปลง (change agent) เป็นหลักนี้จะคำนึงถึงลักษณะการทำงาน และการสอนทางการส่งเสริม ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 วิธีด้วยกันคือ

2.1 The generalist approach วิธีการสอนทางการส่งเสริมหรือการเข้าถึงเกษตรกรโดยวิธีนี้ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรซึ่งเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่รับผิดชอบเพียงคนเดียว หรือบางครั้งอาจจะมากกว่านี้ แต่เจ้าหน้าที่เหล่านี้จะมีความรู้อย่างกว้างไม่เฉพาะเจาะจงในสาขาหนึ่งดังเช่น เจ้าหน้าที่เกษตรตำบลที่รับผิดชอบอยู่ในท้องที่ตำบลหนึ่ง ๆ จะมีความรู้แบบกว้าง ๆ ไม่ใช่นักวิชาการเฉพาะอย่าง ซึ่งจำเป็นจะต้องขวนขวายและรู้จักใช้ทรัพยากรทางวิชาการในท้องถิ่น และหน่วยงานมาใช้ประโยชน์ โดยการขอคำปรึกษาหารือการเชิญเป็นวิทยากร หรือเป็นสะพานในการแก้ปัญหาบางอย่างของเกษตรกรที่ตนเองไม่มีความสามารถพอที่จะกระทำได้

2.2 The team approach เป็นการเข้าถึงเกษตรกรโดยผู้นำการเปลี่ยนแปลงทำงานร่วมกันเป็นทีม และแต่ละคนในทีมจะมีความเชี่ยวชาญเฉพาะอย่างที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ในการสอนทางส่งเสริมในแต่ละเรื่องคือมี team of subject matter specialists เช่นการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกมันฝรั่ง ก็จะมีผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับมันฝรั่งในด้านพันธุ์และการปรับปรุงพันธุ์ด้านการเพาะปลูก ด้านโรค ด้านแมลง ด้านปฐพีและปุ๋ย ด้านตลาด เป็นต้น รวมเข้าด้วยกันเป็นทีมในการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกมันฝรั่ง

2.3 The inter-agency approach หรือบางทีเรียกว่า Cooperative approach เป็นการเข้าถึงเกษตรกรในการส่งเสริมการเกษตรโดยได้รับความร่วมมือจากหลาย ๆ หน่วยงาน ถึงแม้ว่าจะเป็นหน่วยงานที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเกษตรก็ตาม ซึ่งเป็นการทำงานแบบร่วมมือกันอย่างต่อเนื่องในการกระทำกิจกรรมด้านการส่งเสริม หรือเป็นแบบที่เรียกว่า Integrated approach หรือ Integrated agricultural extension ซึ่งบางท่านใช้คำว่า การส่งเสริมการเกษตรแบบประสมประสาน (หรือผสมผสาน) เช่นมีการร่วมมือในการปฏิบัติงานจากผู้นำการเปลี่ยนแปลงจากเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบทางการส่งเสริมการเกษตร นักวิชาการเกษตรของหน่วยงานอื่นพัฒนาการและเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นของรัฐบาลหรือเอกชน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

2.4 The mass media approach วิธีการส่งเสริมหรือการเข้าถึงเกษตรกรโดยวิธีนี้ ใช้สื่อ (Media) ต่าง ๆ เป็นตัวช่วยให้มีการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มชนใหม่ ๆ โดยมีผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่เป็นบุคคลหรือเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเป็นผู้ดำเนินการ เช่น การใช้วิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ เอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ฯลฯ เป็นสื่อในการทำการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้กับกลุ่มคนใหญ่ ๆ หรือมวลชน

3. ประเภทยึดเอาจำนวนผู้รับการส่งเสริมเป็นหลัก (Based on Clientele)

วิธีการส่งเสริมอาจจัดรวมเป็นพวกแล้วจำแนกโดยใช้จำนวนของผู้รับการส่งเสริม (Clientele) เป็นเกณฑ์ในการจำแนกได้ 3 จำพวก คือ

1. วิธีการส่งเสริมแบบรายบุคคล (Individual or personal approach) แบ่งออกได้ดังนี้

1.1 <u>การเยี่ยมไร่นาและที่บ้าน</u> (Farm and home visits) การที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมออกเยี่ยมไร่นาและที่บ้านเกษตรกรเพื่อทำความคุ้นเคยและทำการส่งเสริมเกษตรกรไปด้วยการเอาใจใส่และเตรียมตัวล่วงหน้าให้พร้อม จะช่วยให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมประสบความสำเร็จในการเยี่ยมไร่นาและบ้านผู้รับการส่งเสริม แม้ว่าวิธีการส่งเสริมแบบนี้จะเสียค่าใช้จ่ายเวลา และการเดินทางมากก็ตาม แต่ถ้าเจ้าหน้าที่ส่งเสริมจะกำหนดเป้าหมายในการไปเยี่ยมเยียนหลาย บ้านไว้ในคราวเดียวกันได้แล้ว ก็จะช่วยประหยัดลงได้บ้าง

1.2 <u>ผู้รับการส่งเสริมมาติดต่อที่สำนักงาน</u> (Official calls)

การที่ผู้รับการส่งเสริมมาติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมที่สำนักงาน ก็เพราะเขามีความสนใจและเชื่อว่าเจ้าหน้าที่จะให้ข่าวสารหรือความรู้แก่เขาได้ บางครั้งผู้รับการส่งเสริมมีปัญหาที่จะต้องแก้ไข และมีความต้องการอย่างแรงกล้าที่จะให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมช่วยเหลือเขา ดังนั้นที่ตั้งสำนักงานส่งเสริมในท้องถิ่นจึงควรตั้งอยู่ในที่ที่ประชาชนหาได้ง่าย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

1.3 การติดต่อทางโทรศัพท์ (Telephone calls)

เป็นวิธีการส่งเสริมที่มีข้อจำกัดอยู่มากในประเทศกำลังพัฒนา อาจใช้ได้ในแหล่งชุมชนที่มีโทรศัพท์ การติดต่อทางโทรศัพท์ช่วยย่นระยะเวลาในการติดต่อและสะดวกพอสมควรแต่ก็ติดขัดที่โทรศัพท์ อาจขัดข้อง รับฟังกันไม่ชัด มีเวลาในการพูดน้อย อาจตีความผิดพลาดกันได้อย่างไรก็ตาม ก็เป็นวิธีการส่งเสริมที่อาจนำมาใช้ได้ในโอกาสอันควร

1.4 การติดต่อกันทางจดหมาย (Personal letter)

การเขียนจดหมายติดต่อกันระหว่างเจ้าหน้าที่ส่งเสริมกับผู้รับการส่งเสริมจัดเป็นวิธี การส่งเสริมที่ให้ประโยชน์ยิ่งวิธีหนึ่ง ผู้รับการส่งเสริมหรือผู้สนใจอาจเขียนจดหมายถึงเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเมื่อเกิดปัญหาและต้องการคำตอบ บางครั้งเจ้าหน้าที่ส่งเสริมก็เขียนถึงผู้รับการส่งเสริม เพื่อแจ้งข่าวสารติดตามผลการส่งเสริมย้ำถึงความร่วมมือหรือเป็นการให้คำรับรองในผลงานที่ดี และขอขอบคุณผู้รับการส่งเสริมที่ได้ให้ความร่วมมือในการส่งเสริม

1.5 การติดต่อกันอย่างไม่เป็นทางการ (Informal contact)

มีหลายโอกาสที่เดียวที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมถูกชาวบ้านซึ่งได้พบปะกันโดยบังเอิญเรียก ให้หยุดตามถนนหรือในหมู่บ้าน เพื่อพูดคุยซักถามปัญหา และก็มีอยู่บ่อย ๆ ที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมระลึกถึงปัญหาของชาวบ้านที่ควรให้ความช่วยเหลือแนะนำทางวิชาการและปรารถนาจะพบปะพูดคุยกับเขาเหล่านั้นอยู่บ้างอย่างไม่เป็นทางการ

2. วิธีการส่งเสริมแบบกลุ่ม (Group approach) แบ่งออกได้ดังนี้

2.1 การประชุม

ก. การประชุมกลุ่ม เป็นวิธีการส่งเสริมที่เก่าแก่ สำคัญ และยังใช้ได้ผลอยู่เสมอมาคือ ช่วยในการถ่ายทอดข่าวสาร ความรู้ ความคิดเห็นและประสบการณ์ต่าง ๆ ระหว่างทุกคนที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้เข้าประชุมได้มีโอกาสร่วมปรึกษาหารือกัน ปรับตัวเองให้เข้ากับกลุ่มยอมรับฟังความคิดเห็นของคนส่วนมาก นำไปสู่การใช้ความคิดร่วมกัน มีความรู้สึกร่วมกัน และมีการปฏิบัติร่วมกัน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ข. <u>การอภิปรายกลุ่ม</u> (Group discussion)

เป็นเทคนิคของการประชุมที่มีบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มาร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความเข้าใจ ความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน และหมายรวมถึงการที่บุคคลกลุ่มหนึ่งออกความคิดร่วมกันค้นหาข้อเท็จจริง วิเคราะห์ ไตร่ตรองตัดสินใจหาทางเลือกเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วย

ค. <u>การอภิปรายแบบซิมโพเซียม</u> (Symposium)

การอภิปรายแบบซิมโพเซียม หรือมีบางคนเรียกว่า "การบรรยายเป็นชุด" เป็นการอภิปรายของผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ ประมาณ 2-5 คน โดยมีผู้ดำเนินการอภิปราย เป็นผู้ดำเนินการแนะนำเรื่องที่พูด และเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างผู้อภิปรายกับผู้ฟัง

ง. <u>การอภิปรายแบบแพนเนล</u> (Panel discussion)

การอภิปรายแบบแพนเนล หรือมีบางคนเรียกว่า "การอภิปรายเป็นคณะ" เป็นการอภิปรายที่ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ จำนวน 3-8 คนมาร่วมอภิปรายตามหัวข้อเรื่องที่ได้รับมอบหมาย โดยผู้ร่วมอภิปรายสามารถใช้เหตุผลโต้แย้งและสนับสนุนความคิดเห็นระหว่างผู้อภิปรายด้วยกันเองได้ อันเป็นผลให้ผู้ฟังมีความรู้ความเข้าใจในหัวข้อที่เป็นประเด็นในการอภิปรายอย่างกว้างขวาง

2.2 <u>การฝึกอบรม</u> (Training)

การฝึกอบรมหมายถึงกระบวนการในการทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดความรู้ความเข้าใจเจตคติ(ทัศนคติ) และความชำนาญเกี่ยวกับปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่งจนกระทั่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้ หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมนั้นๆ

2.3 <u>การสาธิต</u> (Demonstration)

เป็นวิธีการส่งเสริมซึ่งใช้บรรยายประกอบการแสดง ทำให้ผู้เรียนได้ยินได้ฟัง และได้เห็นไปพร้อมกัน การสาธิตแบ่งเป็น 2 แบบคือ การสาธิตวิธี กับการสาธิตผล

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

2.4 การสาธิตและดูงานนอกสถานที่ (Tour and field trips)

จัดเป็นวิธีการส่งเสริม ที่เพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ให้แก่ผู้รับการส่งเสริมได้เป็นอย่างดีวิธีหนึ่ง เพราะผู้ร่วมในการศึกษาและดูงานจะมีโอกาสได้พบเห็นผลงานของผู้อื่นซึ่งได้ทำสำเร็จแล้ว อันจะมีผลในการเพื่อความเชื่อมั่นให้แก่ผู้ร่วมศึกษาดูงานให้ยอมรับสิ่งใหม่มากขึ้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมอาจใช้วิธีจัดให้มีการศึกษาดูงานนอกสถานที่ต่อเนื่องจากการสาธิตผลก็ได้ ทั้งนี้ผู้รับการส่งเสริม จะได้พบเห็น ได้รับฟัง ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น สรุปผลและตัดสินใจเองว่าจะนำสิ่งไหนไปใช้ในการประกอบอาชีพ และครอบครัวของเขาได้บ้าง

3. วิธีการส่งเสริมแบบมวลชน (Mass approach) แบ่งออกได้ดังนี้

3.1 เอกสารหรือสิ่งพิมพ์เผยแพร่ (the written words)

เป็นสื่อที่ใช้ได้ในการส่งเสริมเอกสารเผยแพร่กระทำได้ใน 3 ลักษณะ คือ

1. เอกสารสรุปผลการวิจัยค้นคว้าทดลองซึ่งผู้วิจัยค้นคว้าได้เขียนขึ้นอาจเขียนแบบวิชาการหรือกึ่งวิชาการก็ได้

2. เอกสารเผยแพร่ที่ผู้เชี่ยวชาญการส่งเสริมเป็นผู้เขียนขึ้น เพื่อให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมใช้เป็นคู่มือในการส่งเสริม ผู้เชี่ยวชาญการส่งเสริมจะนำรายงานสรุปผลการวิจัยค้นคว้าทดลองหรือข้อมูลจากเอกสารอ้างอิงต่างๆ มาเขียนในรูปที่อ่านเข้าใจง่าย และมีลักษณะไม่เป็นวิชาการ แต่เนื้อหาถูกต้องตามหลักวิชาการเพื่อให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมใช้อธิบายผู้อื่นได้

3. เอกสารเผยแพร่แก่ผู้รับการส่งเสริมเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ โดยตรง เช่นเอกสารแนะนำทางการเกษตร ซึ่งจำเป็นต้องเขียนให้อ่านง่ายเหมาะสมกับระดับการศึกษาของเกษตรกร และสอดแทรกรูปภาพ แผนภูมิ การ์ตูน ใส่สีสรรเข้าช่วยเสริมให้เป็นเอกสารน่าอ่านน่าศึกษายิ่งขึ้น

เอกสารเผยแพร่อาจจัดทำให้รูปแบบต่างๆ กัน เช่น

ก. ใบปลิวหรือแผ่นปลิว (leaflet)

ข. แผ่นพับ (folder)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ค. จุลสาร (pamphlet)

ง. อนุสาร (booklet)

จ. จดหมายเวียน (circular letter)

3.2 ภาพโฆษณาหรือโปสเตอร์ (Posters)

เป็นแผ่นกระดาษธรรมดาหรือกระดาษแข็งที่มีภาพประกอบ และมีข้อความง่าย ๆ ไม่กี่คำ สามารถให้ผู้พบเห็นมองเห็นได้แต่ไกล สะดุดความสนใจ ให้สิ่งที่ควรทราบได้ทันที และชวนปฏิบัติตาม

3.3 หนังสือพิมพ์ (Newspapers)

เป็นสิ่งพิมพ์ที่มีกำหนดออกเป็นประจำสม่ำเสมอ และนิยมออกเป็นรายวันหากเป็นรายสัปดาห์ รายปักษ์ รายเดือนหรือห่างกว่านั้น เรียกนิตยสาร ประชาชนนิยมอ่านหนังสือพิมพ์กันอย่าง แพร่หลาย แม้ผู้อ่านไม่ออกก็ให้ผู้อื่นอ่านให้ฟัง หรือไปฟังคนอื่นคุยหรือวิจารย์ข่าวจากหน้าหนังสือพิมพ์ตามร้านกาแฟ หรือที่ชุมนุมในหมู่บ้านก็มีมาก เจ้าหน้าที่ส่งเสริมอาจใช้หนังสือพิมพ์ให้เป็นประโยชน์ในการส่งเสริมโดยเสนอข่าวสารที่เป็นเรื่องน่าสนใจ

3.4 วิทยุ (Radio)

เป็นสื่อมวลชนที่ให้ข่าวได้ไวที่สุด และสามารถส่งข่าวแพร่กระจายไปได้ไกลอย่างรวดเร็วกว้างขวาง สามารถที่จะเข้าถึงบุคคลทุกระดับ และได้รับความไว้วางใจจากประชาชนมิใช่น้อย ในฐานะเป็นแหล่งข่าวเที่ยงตรง

3.5 โทรทัศน์ (Television)

โทรทัศน์ได้เปรียบเทียบวิทยุตรงที่ผู้ชมรายการได้ฟังเสียงและเห็นภาพไปพร้อมกัน ฉะนั้น ในการส่งเสริมจึงสามารถจัดแสดงสาธิต และใช้โสตอุปกรณ์ เช่น แผนภาพ แผนภูมิ กราฟ รูปภาพ ฯลฯ เข้าช่วยได้เป็นอย่างดี

3.6 ภาพยนตร์ (Motion pictures)

เป็นสื่อที่ใช้ได้ดีในงานส่งเสริม อาจจัดภาพยนตร์ประเภทให้ความรื่นรมย์ดึงดูดความสนใจ กระตุ้นให้คนมารวมกันเป็นจำนวนมากก่อน แล้วใช้การส่งเสริมวิธีอื่นก่อนหรือหลังการฉายภาพยนตร์ ตามโอกาสอันสมควรก็ให้ผลดี หรือจะฉายภาพยนตร์ที่เกี่ยวกับเรื่องที่จะไปส่งเสริมแทรกให้ประชาชนได้ชมในเชิงสารคดี เรื่องน่ารู้ ฯลฯ ก็กระตุ้นความสนใจของประชาชนได้เช่นกัน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

3.7 สไลด์และฟิล์มสตริป (Slide and film strip)

ใช้ประกอบการสาธิต การบรรยาย การอภิปราย ทำให้เห็นภาพสมจริง อย่างไรก็ตาม โดยสภาพบ้านเมืองเราในชนบทยังมีข้อจำกัดเรื่องไฟฟ้า อุปกรณ์ที่บอบบาง และราคาแพง การขนย้ายต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ ทำให้การนำสไลด์และฟิล์มสตริปไปใช้ในการส่งเสริมยังมีน้อยมาก แต่ในสถานที่ที่ใช้ไฟฟ้าและสถานที่อำนวยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมก็อาจนำสไลด์และฟิล์มสตริปมาใช้ได้

โสตทัศนูปกรณ์อื่น ๆ นอกจากรายการต่างๆ ที่ได้ระบุแต่ต้น ก็มีภาพพลิก กระดาษ ผ้าสำลี กระดานดำ แผ่นกระดานแม่เหล็ก เป็นต้น

3.8 นิทรรศการ (Exhibits)

นิทรรศการคือการศึกษา ความรู้ และประสบการณ์โดยการจัดแสดงการรวบรวมวัสดุ อุปกรณ์ที่มีความสัมพันธ์กันแต่ละเรื่อง เพื่อเร่งเร้าให้เกิดความสนใจต่อกลุ่มชนเป้าหมายซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 3 ระดับ ตามขนาดของการแสดงนิทรรศการนั้น ๆ คือ

1. Displaying เป็นการจัดแสดงขนาดเล็กและมักจะเป็นการแสดงหัวข้อใดหัวข้อหนึ่งเป็นการแสดงเฉพาะเรื่องเล็ก ๆ เท่านั้น จะมีเพียง 1- 2 บอร์ดเท่านั้น

2. Exhibitions เป็นการจัดการแสดงที่ประกอบด้วยหลาย ๆ บอร์ดมารวมกันเป็นหมวดหมู่ หลาย ๆ หมวดหมู่ เป็นการแสดงที่กว้างขวางมากขึ้น

3. Expositions เป็นการจัดการแสดงที่มีขนาดใหญ่มาก ระดับนานาชาติ exposition หนึ่ง ๆ จะมี exhibitions ของแต่ละชาติ เป็นส่วนประกอบ

จากการรายงานผลงานวิจัยของ Rahudkar อ้างโดย บุญผา (2524) ซึ่งได้ศึกษาถึงวิธีการส่งเสริมของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม 65 คนในรัฐ Maharashtra ประเทศอินเดีย สรุปผลการวิจัยโดยเรียง ลำดับวิธีการส่งเสริมที่ได้ผลมากที่สุดไปหาน้อยที่สุดไว้ดังนี้

1. การเยี่ยมเยียนที่บ้านและไร่นา (Farm and home visit)
2. การสาธิตผล (result demonstration)
3. การประชุม (meeting)
4. การสาธิตแบบต่าง ๆ (other demonstrations)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

5. การจัดงานวันเกษตร (field days)

6. การจัดแสดงนิทรรศการ (exhibitions)

7. การบรรยาย (lectures)

8. การใช้ผู้นำท้องถิ่น (local leaders)

9. การใช้วิทยุ (radio)

10. การใช้เอกสารเผยแพร่ต่าง ๆ (publications)

11. การโต้ตอบทางจดหมาย (corespondence)

12. เกษตรกรมาหาที่สำนักงาน (office calls)

Rahudkar ยังสรุปไว้ว่าการใช้แผ่นโฆษณาที่มีกราฟและแผนภูมิ ตลอดจนวัสดุของจริงด้วย เป็นวิธีการส่งเสริมที่ให้ประสิทธิผลมากที่สุด

บุปผา (2524) ได้วิจัยเกี่ยวกับการใช้วิธีการส่งเสริมแบบต่าง ๆ ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ระดับอำเภอ และพบว่าวิธีการส่งเสริมที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอทุกคนได้ใช้คือ การไปเยี่ยมเยียนเกษตรกรที่บ้านและไร่นา ส่วนวิธีการส่งเสริมที่ใช้น้อยที่สุดคือการฉายภาพนิ่ง ในการส่งเสริมการเกษตรแก่เกษตรกร เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอได้ใช้วิธีการส่งเสริม 2 วิธีขึ้นไปประกอบกัน

ในการจัดอันดับวิธีการส่งเสริมที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอเห็นว่า ให้ประโยชน์ในการส่งเสริมมากที่สุดและรอง ๆ ลงมาเป็นดังนี้ การส่งเสริมแบบรายบุคคลได้แก่

1. การเยี่ยมเยียนเกษตรกรที่บ้านไร่นา 2. การสอนทักษะ 3. เกษตรกรมาพบเจ้าหน้าที่ที่สำนักงาน และ 4. การเขียนจดหมายติดต่อกับเกษตรกร การส่งเสริมแบบกลุ่ม ได้แก่ 1. การสาธิตวิธี 2. การประชุมกลุ่ม 3. การสาธิตผล 4. การบรรยาย 5. การฝึกอบรม 6. การจัดศึกษาและดูงาน 7. การอภิปราย การส่งเสริมแบบมวลชน ได้แก่ 1. การแสดงนิทรรศการ 2. การจัดงานวันเกษตร 3. การจัดประกวดผลิตผลทางการเกษตร 4. การแจกเอกสารเผยแพร่ 5. การฉายภาพยนตร์ 6. การใช้หนังสือเวียนแจ้งข่าวสารต่าง ๆ 7. การฉายภาพนิ่ง 8. การใช้แผ่นโฆษณา และ 9. การจัดทำกำแพงข่าว

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

<u>กลยุทธการส่งเสริมการปลูกและผลิตกาแฟ</u>

ก. โครงการพัฒนาเขตพื้นที่สูงไทย-ออสเตรเลีย

1. กลยุทธการส่งเสริมการปลูกและผลิตกาแฟ ใช้วิธีการให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน โดยการประชุมเพื่อทำสำมะโนปัญหา (Problem census) เป็นการอิงประชากรเป็นหลัก โดยการวางแผนจากเบื้องล่างขึ้นสู่เบื้องบน (Problem-oriented/bottom-up approach)

2. เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ทั้งหมดรับราชการในหน่วยงานศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา (Government officer)

3. ถาวรภาพของโครงการมีความถาวร ถึงแม้ว่าโครงการจะถอนตัวออกจากพื้นที่ เกษตรกรสามารถปฏิบัติตามแนวทางวิธีการทำงานได้ด้วยตนเอง เนื่องจากเป็นความต้องการของชาวเขาเอง (Sustained agriculture)

4. ระบบการปลูกพืช ใช้พื้นที่ชาวเขาทำไร่หมุนเวียนเพื่อทำการผลิตพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ กาแฟ มะเขือเทศ ชิง ถั่วแดง ถั่วลันเตา เป็นลักษณะการใช้พื้นที่ทำการเกษตรผลิตพืชหลายชนิด (Mixed cropping system)

ข. โครงการพัฒนาที่สูงไทย-นอรเว

1. วิธีการส่งเสริมมีการวางแผนจากเบื้องบนโดยยึดเอาความเห็นของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเป็นหลัก เนื่องจากเป็นนโยบายของโครงการในการปลูกพืชทดแทนฝิ่น (Extensionist oriented/Top down approach)

2. เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานทั้งหมดเป็นลูกจ้างโครงการฯ (Direct hired extensionist)

3. ถาวรภาพของโครงการในระยะยาว ไม่มีความถาวร เกษตรกรไม่สามารถดำเนินการได้ เพราะส่วนใหญ่มีการปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ (Unsustained agriculture)

4. ระบบการปลูกพืช โครงการส่งเสริมการปลูกพืชเพียง 2 ชนิด ได้แก่ กาแฟ และถั่วแดง (Mono cropping system)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved